

CHIQUINDI POLIGONLARINI JOYLASHTIRISH VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

O. Q. Tobirov

QDPI Geografiya va IBA kafedrası o'qituvchisi (PhD)

V. V. Vahobjon o'g'li

QDPI Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada chiqindilarni boshqarish va ularni joylashtirish masalalari ochib berilgan. Shahar va qishloq joylaridagi chiqindi turlari va ularning hajmi bo'yicha batafsil ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: chiqindi, poligon, shahar, qishloq

Chiqindilarni boshqarish atrof-muhit, ijtimoiy, iqtisodiy va sog'liqni saqlash masalalarini o'z ichiga olgan turli sabablarga ko'ra juda dolzarbdir. Chiqindilarni boshqarishning muhimligini yuqorida qayd etilgan omillarni inobatga olgan holda batafsil ko'rib chiqamiz.

Dastlab **atrof-muhitga aloqadorlik omili** quyidagi ko'rinishlar bilan dolzarb hisoblanadi. **Atrof muhit ifloslanishining oldini olish:** chiqindilarni to'g'ri yo'naltirish havo, tuproq va suv ifloslanishining oldini oladi. Noto'g'ri yo'q qilish xavfli moddalarning atrof-muhitga tarqalishiga olib kelishi mumkin, bu ekotizimlar va inson salomatligi uchun xavf tug'diradi. **Resurslarni saqlash:** chiqindilarni samarali boshqarish qayta ishlash va qayta foydalanish orqali resurslarni tejashga yordam beradi. Qog'oz, shisha va plastmassa kabi materiallar qayta tiklanishi mumkin, bu xom ashyoni qazib olishga bo'lgan ehtiyojni va atrof-muhitga bo'lgan ta'sirni ham bir muncha kamaytiradi. **Issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirish:** poligonlar kuchli issiqxona gazi bo'lgan metan ishlab chiqaradi. Chiqindilarni to'g'ri boshqarish, jumladan, chiqindixona gazini yig'ish va chiqindilarni energiyaga aylantirish tashabbuslari issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirishga va iqlim o'zgarishini yumshatishga yordam beradi.

Ijtimoiy va jamoat salomatligiga aloqadorlik omili. Bu omil uchta eng muhim bandlar bilan dolzarbdir. Bular, **kasalliklarni oldini olish:** chiqindilarni yomon boshqarish, ayniqsa, aholi zich joylashgan hududlarda suv manbalarining ifloslanishi va kasallik tashuvchilarning ko'payishi orqali kasalliklarning tarqalishiga olib kelishi mumkin. Chiqindilarni to'g'ri yo'q qilish aholi salomatligi uchun juda muhimdir. **Estetik yaxshilash:** chiqindilarni samarali boshqarish shahar va qishloq muhitining estetik sifatini oshiradi. To'g'ri utilizatsiya va tozalik jamiyat farovonligi va hayot sifatiga hissa qo'shadi. **Jamoat xavfsizligi:** ochiq yoqish kabi chiqindilarni utilizatsiya qilishning noto'g'ri usullari jamoalar uchun bevosita xavf tug'dirishi mumkin. Chiqindilarni xavfsiz boshqarish amaliyotini joriy etish baxtsiz hodisalar, yong'inlar va boshqa xavfsizlik muammolari xavfini kamaytiradi.

Iqtisodiy aloqadorlik omili ham chiqindilarni boshqarishda yetakchi omillardan biri hisoblanadi. **Resurslarni qayta tiklash va aylanma iqtisod:** chiqindilarni boshqarish qayta ishlash va aylanma iqtisodiyotni rivojlantirish orqali resurslarni tiklashni osonlashtiradi. Chiqindilardan qimmatbaho materiallarni qayta tiklash resurslarga bo'lgan talabni kamaytiradi va barqaror ishlab chiqarish amaliyotini qo'llab-quvvatlaydi. **Ish o'rni yaratish:** chiqindilarni

boshqarish sanoati yig'ish, tashish, qayta ishlash va yo'q qilish xizmatlarida bandlik imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu jamiyatlarning iqtisodiy rivojlanishi va turmush tarziga hissa qo'shadi. **Xarajatlarni tejash:** chiqindilarni to'g'ri boshqarish amaliyoti, jumladan, qayta ishlash ma'muriy birliklar va korxonalar uchun xarajatlarni tejashga olib kelishi mumkin. Materiallarni qayta ishlash poligon maydoniga bo'lgan ehtiyojni va chiqindilarni yo'q qilish bilan bog'liq xarajatlarni kamaytiradi.

Chiqindilarni to'g'ri boshqarishda eng avvalo aholining huquqiy bilim darajasini oshirish ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan **qonuniy va me'yoriy hujjatlarga muvofiqlik omilini** inobatga olmaslik to'g'ri bo'lmaydi. **Ekologik qonunlarga rioya qilish:** chiqindilarni to'g'ri boshqarish ko'pincha atrof-muhit qoidalariga muvofiq amalga oshiriladi. Korxonalar, ma'muriy birliklar va jismoniy shaxslar qonuniy muvofiqlikni ta'minlash uchun chiqindilarni yo'q qilish bo'yicha ko'rsatmalar va qoidalariga rioya qilishlari kerak. **Masuliyatni oshirish:** chiqindilarni to'g'ri boshqarish atrof-muhitning ifloslanishi bilan bog'liq yuridik javobgarlik xavfini kamaytiradi. Chiqindilarni yo'q qilish qoidalariga rioya qiladigan korxonalar va tashkilotlar huquqiy oqibatlar ehtimolini yumshatadi.

Chiqindilarni to'g'ri boshqarish nafaqat ma'lum bir tuman, viloyat yoki davlat miqiyosida emas balki global darajada dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shunday ekan **global barqarorlik** omilining dolzarbligini ham ko'rib chiqish lozim. **Barqaror rivojlanish maqsadlariga qo'shgan hissasi:** chiqindilarni boshqarish Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror Rivojlanish maqsadlariga, jumladan, toza suv va sanitariya, mas'uliyatli iste'mol va ishlab chiqarish, iqlim harakati, quruqlik va suv ostida hayot bilan bog'liq bo'lgan bir qancha maqsadlarga mos keladi. **Atrof-muhitni boshqarish:** chiqindilarni barqaror boshqarish amaliyotini joriy etish sayyoramiz va kelajak avlodlar farovonligi uchun mas'uliyat tuyg'usini tarbiyalash, atrof-muhitni muhofaza qilish majburiyatini aks ettiradi.

Chiqindilarni boshqarish atrof-muhit sifatini saqlash, aholi salomatligini muhofaza qilish, iqtisodiy barqarorlikni rag'batlantirish va qoidalariga rioya qilishni ta'minlash uchun juda muhimdir. Chiqindilarni boshqarishning mas'uliyatli usullarini qo'llash orqali jamoalar va sanoat yanada barqaror va barqaror kelajakka hissa qo'shishi mumkin.

Ma'muriy birliklar doirasida chiqindilarni boshqarish va ularni joylashtirishda eng avvalo qishloq va shahar aholisidan chiqadigan chiqindilarning paydo bo'lishi, turlari va hajmini inobatga olish lozim. Chiqindilarni ishlab chiqarish insoniyat jamiyatlarining o'ziga xos jihati bo'lib, ishlab chiqarilgan chiqindilarning turlari va miqdori qishloq va shaharlarda sezilarli darajada farq qiladi. Kundalik hayotning dinamikasi, infratuzilma, iste'mol usullari va chiqindilarni boshqarish amaliyotlari bu muhitlarning o'ziga xos chiqindilar profiliga yordam beradi. Quyida biz qishloq va shahar aholisi tomonidan ishlab chiqariladigan chiqindilarning turlari va miqdorini ko'rib chiqamiz.

Shahar aholisi tomonidan chiqariladigan chiqindi turlari. Qattiq maishiy chiqindilar: shahar hududlarida asosan maishiy chiqindilar, qadoqlash materiallari va xavfli bo'lgan chiqindilar kabi kundalik buyumlarni o'z ichiga olgan qattiq maishiy chiqindilar ishlab chiqariladi. Shahar aholisining katta zichligi qattiq maishiy chiqindilarning sezilarli hajmiga yordam beradi. **Elektron chiqindilar:** texnologik taraqqiyotning jadal rivojlanishi va shahar sharoitida iste'molchilarning yuqori darajasi katta miqdordagi elektron chiqindilarni keltirib chiqaradi. Chiqarilgan gadjetlar, maishiy texnika va eskirgan elektron qurilmalar elektron chiqindilar oqimining ko'payishiga hissa qo'shmoqda. **Qurilish chiqindilari:** shaharsozlik loyihalari, rekonstruksiya va qurilish chiqindilarini hosil qiladi. Ushbu turkumga beton, yog'och, metall kabi materiallar kiradi. Urbanizatsiya ko'pincha davom etayotgan qurilish ishlariga olib keladi va

bu chiqindilar oqimining hajmini oshiradi. **Savdo va sanoat chiqindilari:** shahar markazlarida ko'plab savdo va sanoat faoliyatlari mavjud bo'lib, ular ixtisoslashgan chiqindi oqimlarining paydo bo'lishiga yordam beradi. Korxonalar va sanoat korxonalari qo'shimcha mahsulotlar, qadoqlash chiqindilari va ofis chiqindilari kabi chiqindilarni ishlab chiqaradi. **Organik chiqindilar:** cheklangan yashil maydonlarga qaramay, shaharlar oshxonalar, bog'lardan organik chiqindilar hosil qiladi. Oziq-ovqat qoldiqlari, hovli bezaklari va boshqa organik materiallarni utilizatsiya qilish shahar chiqindilarining xarakterli qismidir. **Xavfli chiqindilar:** shahar muhiti sanoat faoliyati, sog'liqni saqlash muassasalari va uy xo'jaliklarida turli xil kimyoviy moddalardan foydalanish natijasida xavfli chiqindilarni hosil qiladi. Xavfli chiqindilarni to'g'ri yo'q qilish va boshqarish aholi zich joylashgan shaharlarda o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi.

Shahar joylasriga nisbatan **qishloq joylarida chiqindilarining paydo bo'lishi va ularning turlari** tabiat bilan uyg'unlik kasb etadi. **Qishloq xo'jaligi chiqindilari:** qishloq joylarda qishloq xo'jaligi faoliyati chiqindilarning asosiy manbai hisoblanadi. O'simlik qoldiqlari, hayvonlarning go'ngi va tashlangan qishloq xo'jaligi materiallari qishloq xo'jaligi chiqindilarining oqimiga hissa qo'shadi. Ushbu materiallarni qishloq xo'jaligi amaliyotlari uchun qayta ishlash qishloq joylarda keng tarqalgan. **Uy va qishloq xo'jaligi plastmassalari:** qishloq aholisi plastik mahsulotlardan kamroq foydalanishi mumkin bo'lsa-da, plastik chiqindilarni utilizatsiya qilish hali ham tashvishli. Qadoqlash materiallari, qishloq xo'jaligi plastmassalari va boshqa bir marta ishlatiladigan buyumlar qishloq plastik chiqindilar oqimiga hissa qo'shadi. **Yashil chiqindilar:** qishloq joylarda bog'lar, hovlilar, kichik fermer xo'jaliklari yashil chiqindilar hosil qiladi. Bunga o't kesishlari, kesilgan novdalar va boshqa organik materiallar kiradi. Yashil chiqindilar ko'pincha kompostlanadi yoki qishloq sharoitida chirindi uchun ishlatiladi. **Organik chiqindilari:** Markazlashtirilgan kanalizatsiya tizimiga ega shaharlardan farqli o'laroq, qishloq joylari ko'pincha chiqindilarni utilizatsiya qilish uchun yer ostiga ko'mishga tayanadi. Organik chiqindilari - inson chiqindilari va uy xo'jaliklarining oqava suvlarini o'z ichiga oladi, bu atrof-muhit ifloslanishining oldini olish uchun to'g'ri boshqarishni talab qiladi. **Maishiy chiqindilar:** qishloq xonadonlarida umumiy maishiy chiqindilar, jumladan qog'oz, shisha va metall buyumlar ishlab chiqariladi. Hajmi shaharlardagiga qaraganda kamroq bo'lishi mumkin bo'lsa-da, maishiy chiqindilarni to'g'ri yo'q qilish va qayta ishlash qishloq chiqindilarini boshqarishda muhim bo'lib qolmoqda. **Qishloq xo'jaligining ommaviy chiqindilari:** katta miqyosdagi qishloq xo'jaligi yoki o'rmon xo'jaligi kabi ayrim qishloq xo'jaliklari eski texnika, yog'och yoki tashlab ketilgan qishloq xo'jaligi uskunalar kabi katta chiqindilarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday katta chiqindilarni to'g'ri yo'q qilish va qayta ishlash qishloq landshaftini saqlash uchun juda muhimdir.

Yuqorida keltirib o'tilgan shahar va qishloq joylariga hos bo'lgan chiqindilarning paydo bo'lishiga bir nechta ta'sir qiluvchi tabiiy, ijtimoiy va iqtisodiy, ekologik omillar mavjud. Bularni bir nechtasini quyida ko'rib chiqamiz.

Aholi zichligi: aholining yuqori zichligi bilan ajralib turadigan shahar hududlari konsentratsiyalangan inson faoliyati va iste'mol usullari tufayli ko'proq chiqindilarni ishlab chiqaradi. **Iqtisodiy faoliyat:** iqtisodiy faoliyat turlari qishloq xo'jaligi, sanoat yoki tijorat bo'lishidan qat'i nazar, qishloq va shaharlarda hosil bo'ladigan chiqindilarning tarkibi va hajmiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. **Infratuzilma va xizmatlar:** chiqindilarni qayta ishlash infratuzilmasi va xizmatlarining mavjudligi, masalan, qayta ishlash inshootlari va yig'ish tizimlari, turli sharoitlarda chiqindilar qanday boshqarilishiga ta'sir qiladi. **Turmush tarzi va iste'mol qilish odatlari:** shahar turmush tarzi ko'pincha mahsulotlarni iste'mol qilish va yo'q qilishning yuqori darajasini o'z ichiga oladi, bu esa hosil bo'ladigan chiqindilarning xilma-xilligi va hajmiga hissa

qo'shadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, qishloq va shahar sharoitida chiqindilarning paydo bo'lishi inson faoliyati, turmush tarzini tanlash va uning atrofidagi infratuzilmaning murakkabligini aks ettiradi. Ushbu sozlamalarning alohida chiqindi profillarini tushunish har bir kontekstdan kelib chiqadigan noyob muammolarni hal qiluvchi samarali chiqindilarni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Jamiyatlar rivojlanib borar ekan, barqaror chiqindilar amaliyotini qo'llash shahar va qishloq ekotizimlari farovonligini ta'minlash uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Qishloq va shahar aholisi tomonidan bir kunda ishlab chiqariladigan chiqindilar miqdori ko'plab omillarga, jumladan, aholi zichligi, turmush tarzi, iqtisodiy faoliyat, chiqindilarni boshqarish infratuzilmasi va madaniy amaliyotlarga bog'liq holda keng farq qilishi mumkin. Bundan tashqari, chiqindilarning hosil bo'lishini og'irlik, hajm yoki boshqa birliklar bo'yicha o'lchash mumkin, bu esa har qanday oddiy taqqoslashga murakkablik qo'shadi.

Chiqindilarni ishlab chiqarish statistikasi yuqorida aytib o'tilgan omillar tufayli mamlakatlar va mintaqalarda sezilarli darajada farq qilishi mumkin. **Shahar joylaridagi aholining kunlik chiqindi hajmi.** Shaharlarda aholi jon boshiga qishloq joylarga qaraganda ko'proq chiqindi ishlab chiqariladi. Aholi zichligi va iste'molning ko'payishi chiqindilarning ko'payishiga yordam beradi. Rivojlangan mamlakatlarda shahar chiqindilari kuniga bir kishi uchun taxminan 1 kilogrammdan 4 kilogrammgacha bo'lishi mumkin. Rivojlanayotgan mamlakatlar keng assortimentni boshdan kechirishi mumkin, ba'zi shaharlarda kuniga kishi boshiga 0,5 kilogrammgacha, boshqalari esa 2 kilogrammdan ortiq ishlab chiqarishi mumkin. **Qishloq joylarida aholining kunlik chiqindi hajmi.** Qishloq joylari odatda shaharlarga qaraganda aholi jon boshiga kamroq chiqindilar hosil qiladi. Turmush tarzidagi farqlar, aholi zichligining pastligi va an'anaviy amaliyotlarga tayanish chiqindilarni ishlab chiqarishni qisqartirishga yordam beradi. Rivojlangan mamlakatlarda qishloq chiqindilari har bir kishi uchun kuniga 0,5 dan 1,5 kilogrammgacha bo'lishi mumkin. Rivojlanayotgan mamlakatlar kengroq diapazonni ko'rishlari mumkin, ba'zi qishloq joylarida kuniga kishi boshiga 0,5 kilogrammdan kam mahsulot ishlab chiqariladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, bu raqamlar umumiy hisob-kitoblar bo'lib, haqiqiy chiqindi hosil bo'lishi mahalliy sharoitga qarab farq qilishi mumkin. Bundan tashqari, chiqindilar tarkibi (materiallar turlari) qishloq va shaharlarda farq qilishi mumkin, bu esa chiqindilarni boshqarish strategiyalariga ta'sir qiladi.

Chiqindilarni boshqarish atrof-muhitni muhofaza qilishning muhim jihati bo'lib, chiqindi poligonlarini joylashtirish atrof-muhitga ta'sirni minimallashtirish va jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun ehtiyotkorlik bilan ko'rib chiqishni talab qiladi. Aholi soni ortib, shaharlar kengayib borar ekan, chiqindixonalar uchun mos joylarni topish tobora qiyinlashib bormoqda. Chiqindi poligonlarini joylashtirish uchun tabiiy, ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik omillarni inobatga olish maqsadga muvofiqdir. Quyida chiqindi poligonlarini joylashtirishga ta'sir etuvchi omillarni ko'rib chiqamiz.

Geologik va gidrogeologik omillar: Chiqindi poligonlari geologik jihatdan barqaror sharoitda, zilzila sodir bo'lishi mumkin bo'lgan yoki ko'chkiga moyil bo'lgan joylardan uzoqroqda joylashgan bo'lishi kerak. Bundan tashqari, gidrogeologik omillarga e'tibor qaratish, yer osti suvlari sathlari baland yoki yer usti suv havzalariga yaqin joylardan qochish kerak.

Turar joydan masofa: Chiqindixonalar turar joy va aholi punktlaridan xavfsiz masofada joylashgan bo'lishi kerak. Poligon operatsiyalarining mumkin bo'lgan salbiy ta'siri, shu jumladan

shovqin, hid va potentsial sog'liq uchun xavflar, yaqin atrofdagi jamoalarning farovonligini himoya qilish uchun bufer zonasini talab qiladi.

Transport tarmoqlariga kirish: Foydalanishning qulayligi poligonni joylashtirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Avtomobillar va temir yo'llar kabi transport tarmoqlariga yaqinligi chiqindilarni poligonga samarali tashish imkonini beradi. Bu uzoq masofalarga chiqindilarni tashishning atrof-muhitga ta'sirini kamaytiradi.

Yerdan foydalanishni rayonlashtirish: Yerdan foydalanishni rejalashtirish mavjud yoki rejalashtirilgan yerdan foydalanish bilan ziddiyatlarning oldini olish uchun muhim ahamiyatga ega. Chiqindixonalar qishloq xo'jaligi, tabiatni muhofaza qilish yoki boshqa nozik yerlardan foydalanish uchun mo'ljallangan hududlarda joylashtirilmasligi kerak. Keng qamrovli rayonlashtirish qoidalari chiqindilarni utilizatsiya qilish uchun yerlarni tegishli tarzda ajratishga majbur qiladi.

Atrof-muhitga ta'sirni baholash: Atrof-muhitga ta'sirni puxta baholashni o'tkazish poligonni tashkil etishdan oldin standart amaliyotdir. Atrof-muhitga ta'sirni baholash potentsial atrof-muhit, ijtimoiy va sog'liqqa ta'sirlarni baholaydi, bu esa qaror qabul qiluvchilarga oqilona tanlov qilish va kerak bo'lganda yumshatish choralari qo'llash imkonini beradi.

O'simlik va yovvoyi tabiatni hisobga olish: Mahalliy flora va faunaga ta'sirini minimallashtirish kerak. Poligonlar biologik xilma-xillikka boy yoki muhim yashash joylariga ega bo'lgan joylardan qochish kerak. Yashil bufer zonalari va rehabilitatsiya dasturlarini amalga oshirish mahalliy ekotizimlarga ta'sirni kamaytirishi mumkin.

Iqlim masalalari: Iqlim omillari, jumladan, yog'ingarchilik shakllari va haroratning haddan tashqari o'zgarishi hisobga olinishi kerak. Iqlimga mos muhandislik choralari va qoplama tizimlari atrof-muhitga mumkin bo'lgan ta'sirlarni yumshatishga yordam beradi.

Iqtisodiy barqarorlik: Poligonni joylashtirishning iqtisodiy maqsadga muvofiqligi muhim e'tibordir. Chiqindilarni boshqarish samaradorligi nuqtai nazaridan joyni tayyorlash, ishlatish va yopish bilan bog'liq xarajatlarni imtiyozlarga nisbatan baholash uzoq muddatli barqarorlik uchun juda muhimdir.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, mas'uliyatli poligonni joylashtirish ko'p qirrali jarayon bo'lib, yaxlit yondashuvni talab qiladi. Geologik, ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy omillarni hisobga olgan holda, qaror qabul qiluvchilar chiqindilarni boshqarish amaliyotini optimallashtirishi va barqaror va barqaror kelajakka hissa qo'shishi mumkin. Kompleks rejalashtirish, me'yoriy hujjatlarga rioya qilish va jamoatchilik ishtiroki chiqindilarni yo'q qilish bo'yicha ekologik toza echimlarni izlashda muhim komponentlardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisherovich, Akbarov Golibjon. "Ecological Condition and Development Problems of Recreation Zones of Fergana Region." International Journal on Orange Technologies 3.5 (2021): 171-173.
2. Alisherovich, Akbarov. "G'olibjon, and Meliev Muzaffar Saydakbarovich". "Ecological Condition and Development Problems of Recreation Zones of Fergana Region." Web of Scientist: International Scientific Research Journal 3 (2022): 803-807.
3. Berdiev, Gayratjon Hasanboevich, and Elmurod Alievich Soliev. "Statistical and Comparative Analysis of Temperature and Rain in Fergana." Nat Sci 19.4 (2021): 5-12.
4. Mamanovych, Abdunazarov Lutfillo, Meliyev Muzaffar Saidakbarovich, and Erqulov

- Turdimorod Abduraxmon o'g'li. "Village Economy And Environmental Protection." Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL) 3.12 (2022): 267-270.
5. Nararov, H. Y., and D. X. Yuldasheva. "Ecological Features of Biogas Production." Ilm Sarchashmalari 22.4 (2022): 124-126.
 6. Odiljon, Tobirov Methodology for assessing the tourist potential of the nature of the Fergana Valley using GIS technologies and experimental methods 2022 Preprints
 7. Qarshiboyevna, Komilova Nilufar, et al. "AHOLI SALOMATLIGI VA SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMINI YAXSHILASHDA HORIIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI." PEDAGOG 6.6 (2023): 112-117.
 8. Saidakbarovich, Meliyev Muzaffar, et al. "PEDAGOGICAL CHARACTERISTICS OF EDUCATION OF ENVIRONMENTAL LITERACY OF SCHOOL STUDENTS." ResearchJet Journal of Analysis and Inventions 3.12 (2022): 134-139.
 9. Saidakbarovich, Meliyev Muzaffar, Jobborov Azamjon Mashrabovich, and S. P. I. Kokand. "FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE TEACHING OF FLORA AND FAUNA IN GEOGRAPHY CLASSES." Academia Globe: Inderscience Research 3.12 (2022): 115-118.
 10. Saidakbarovich, Meliyev Muzaffar. "Ecological Features of Biogas Production." International Journal on Orange Technologies 3.3 (2021): 214-216.
 11. Saidakbarovich, Meliyev Muzaffar. "Use and Protection of Water Resources." International Journal on Orange Technologies 3.3 (2021): 212-213.
 12. Tobirov, Odiljon Classification Of Geosystem For The Purpose Of Tourist Zoning And The Role Of Natural Geographical Approach Scienceweb academic papers collection 2022 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
 13. Tobirov, Odiljon Eastern regions of the Ferghana demographic aunt (En) Шаркий фарғона Минтақасининг демографик ҳолати (Uz) Scienceweb academic papers collection 2017 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
 14. Tobirov, Odiljon FARG'ONA VILOYATIDA EKOTURIZMNI SHAKLLANTIRISH VA UNING KELAJAK ISTIQBOLLARI Scienceweb academic papers collection 2015 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
 15. Tobirov, Odiljon Global turistik rayonlashtirishda tabiiy geografik yondashuv zarurati Scienceweb academic papers collection 2021 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
 16. Tobirov, Odiljon MARKAZIY OSIYO GEOGRAFIYASI Scienceweb academic papers collection 2017 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
 17. Tobirov, Odiljon MARKAZIY OSIYODAGI INTEGRATSION JARAYONLARNING GEOSIYOSIY TAXLILI Scienceweb academic papers collection 2016 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
 18. Tobirov, Odiljon Natural Geographical Features Of Geographical Tourism In The Fergana Valley As A Part Of Uzbekistan Scienceweb academic papers collection 2022 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan

19. Tobirov, Odiljon NEFT BILAN IFLOSLANGAN YERLAR VA UNING REKULTIVATSIYASI Scienceweb academic papers collection 2016 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
20. Tobirov, Odiljon O'ZBEKISTONDA GLOBAL IQLIM O'ZGARISHIGA QARSHI KURASH Scienceweb academic papers collection 2016 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
21. Tobirov, Odiljon REASONABLE USE OF TRANSBOUNDARY WATER RESOURCES AND STREAMS Scienceweb academic papers collection 2017 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
22. Tobirov, Odiljon Scientific And Theoretical Foundations Of The Concepts Of Tourism, Geography And Geographical Tourism Scienceweb academic papers collection 2021 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
23. Tobirov, Odiljon TA'LIM TIZIMIGA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISH Scienceweb academic papers collection 2015 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
24. Tobirov, Odiljon The Methodological Basis of Geographical Tourism Scienceweb academic papers collection 2021 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
25. Tobirov, Odiljon The Necessity To Develop Geographical Tourism In Diversification Of Tourism Industry Scienceweb academic papers collection 2021 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
26. Tobirov, Odiljon TURIZM VA UNI SIRDARYO VILOYATIDA RIVOJLANTIRISHNING GEOGRAFIK JIHATLARI Scienceweb academic papers collection 2021 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
27. Tobirov, Odiljon FАRБИЙ FАРFОНА МИНТАҚАСИНИНГ ДЕМОГРАФИК ХОЛАТИ Scienceweb academic papers collection 2017 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
28. Tobirov, Odiljon ГАТ ЁРДАМИДА БАҲОЛАНГАН ТАБИАТ КОМПОНЕНТЛАРИ ВА КОМПЛЕКСЛАРИНИ ДАЛА-ЭКСПЕДИЦИЯВИЙ ТАДҚИҚОТЛАР БИЛАН ТАҚҚОСЛАШ О 'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI 2022 Natural sciences
29. Tobirov, Odiljon ГАТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЁРДАМИДА ТУРИСТИК-РЕКРЕАЦИОН ЗОНАРНИ АЖРАТИШ (FАРFОНА ВОДИЙСИ МИСОЛИДА) О 'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI 2022 Natural sciences
30. Tobirov, Odiljon ГЕОГРАФИК ТУРИЗМНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСИ Scienceweb academic papers collection 2021 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
31. Tobirov, Odiljon Географический туризм: проблемы и решения на примере Узбекистана Scienceweb academic papers collection 2019 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
32. Tobirov, Odiljon ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ТУРИСТИЧЕСКОЕ РАЙОНИРОВАНИЕ ТЕРРИТОРИЙ Scienceweb academic papers collection 2021 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan

33. Tobirov, Odiljon Загрязнение воздуха. Охрана окружающей атмосферы Scienceweb academic papers collection 2016 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
34. Tobirov, Odiljon МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИГА АГРОТУРИСТИК САЁҲАТ СТЕНДИ ОРҚАЛИ БОЛАЖОНЛАРНИ БАТАНПАРВАРЛИК РУҲИДА ТАРБИЯЛАШГА ЙЎНАЛТИРИШ Scienceweb academic papers collection 2021 Scienceweb-National database of scientific research of Uzbekistan
35. Xasanboyevich, Berdiyev G'ayratjon, Ahmadjonov Ilknur Axrorjon o'g'li, and Karimov Shoulug'Zokirjon o'g'li. "FARG'ONA VILOYATIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH." PEDAGOG 6.6 (2023): 118-123.
36. Xasanboyevich, Berdiyev G'ayratjon, Ahmadjonov Ilknur Axrorjon o'g'li, and Karimov Shoulug'Zokirjon o'g'li. "FARG 'ONA VILOYATINING EKOLOGIK HOLATI: KENG QAMROVLI TAHLIL." PEDAGOG 6.6 (2023): 124-129.
37. Xasanboyevich, Berdiyev G'ayratjon. "FARG 'ONA VILOYATI TIBBIY-GEOGRAFIK SHAROITINI O'RGANISH VA KASALLANISHLAR TARKIBI TAHLILI." PEDAGOGS jurnali 35.4 (2023): 71-75.
38. Xasanboyevich, Berdiyev G'ayratjon. "O'ZBEKISTON DARYOLARINING XO'JALIKDAGI AHAMIYATI VA ULARNI MUHOFAZA QILISH." PEDAGOGS jurnali 35.4 (2023): 24-28.
39. Бердиев, Файратжон Хасанбоевич, and Феруза Солижоновна Мелибоева. "СУВ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ТРАНСЧЕГАРАВИЙ МУАММОЛАРИ." Интернаука 10-4 (2017): 29-31.
40. Мелибоева, Феруза Солижоновна, and Файратжон Хасанбоевич Бердиев. "СУВ ТАҚЧИЛЛИГИДА СУҒОРИШ УЧУН ОҚАВА СУВИДАН ФОЙЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИНИ БАХОЛАШ." Интернаука 10-4 (2017): 31-34.